

УДК 663.330.3 (477)

Паламаренко Я.В.

асистент кафедри економіки

Вінницького національного аграрного університету

ОСНОВИ ПОБУДОВИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ СПИРТОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

FUNDAMENTALS OF CONSTRUCTION OF THE DEVELOPMENT STRATEGY OF THE ALCOHOL INDUSTRY OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто та проаналізовано основи побудови стратегії розвитку галузі спиртової промисловості України. Досліджено, що проект стратегії повинен базуватися на положеннях нормативно-правового забезпечення, на основі якого доцільно розпочати роботу з розробки стратегії розвитку галузі спиртової промисловості України. Дослідження виявили, що нині пріоритетними видами є інноваційні розробки, такі як спирт «Пшенична сльоза» та виробництво біоетанолу. У статті запропоновано модель стратегії розвитку галузі, яка має інноваційний характер, розроблено також етапи, завдання реалізації стратегії розвитку, висвітлено результати запропонованих заходів та очікувані ефекти. Визначено, що галузь спиртової промисловості не зможе досягнути розвитку, якщо не буде чітко сформовано стратегію розвитку на перспективу, тому, знаючи основи побудови стратегії розвитку галузі спиртової промисловості України, можна досягнути ефективного результату в досліджуваному напрямі.

Ключові слова: розвиток, стратегія розвитку, галузь спиртової промисловості, нормативно-правове забезпечення, модель стратегії розвитку.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены и проанализированы основы построения стратегии развития отрасли спиртовой промышленности Украины. Доказано, что проект стратегии должен базироваться на положениях нормативно-правового обеспечения, на основе которого целесообразно начать работу по разработке стратегии развития отрасли спиртовой промышленности Украины. Исследования показали, что на данный момент приоритетными видами являются инновационные разработки, такие как спирт «Пшеничная слеза» и производство биоэтанола. В статье предложена модель стратегии развития отрасли, которая имеет инновационный характер, разработаны также этапы, задачи реализации стратегии развития, освещены результаты предложенных мероприятий и ожидаемые эффекты. Определено, что отрасль спиртовой промышленности не сможет достичь развития, если не будет четко сформирована стратегия развития на перспективу, поэтому, зная основы построения стратегии развития отрасли спиртовой промышленности Украины, можно достичь эффективного результата в исследуемом направлении.

Ключевые слова: развитие, стратегия развития, отрасль спиртовой промышленности, нормативно-правовое обеспечение, модель стратегии развития.

ANNOTATION

The article considers and analyzes the fundamentals of building a strategy for the development of the alcohol industry in Ukraine. It was investigated that the draft strategy should be based on the provisions of the legal and regulatory framework, on the basis of which it would be advisable to start work on the development of a strategy for the development of the alcohol industry of Ukraine. Studies have revealed that innovative species are now the priority species – wheat flour spirit and bioethanol production. In the article the model of the development strategy of the industry, which has an innovative character, is also offered, stages of the implementation of the development strategy and the results of the proposed measures and expected effects are

elucidated. It is determined that the branch of the alcohol industry cannot achieve development without a clear development strategy for the future, therefore, knowing the basis for building a strategy for the development of the alcohol industry of Ukraine can achieve an effective result in the studied direction.

Key words: development, development strategy, branch of alcohol industry, normative-legal support, model of development strategy.

Постановка проблеми. Спиртовий національний комплекс є підгалуззю української харчової та переробної промисловості, яка є системоутворюючою сферою економіки України, що формує агропродовольчий ринок, продовольчу й економічну безпеку. У зв'язку з цим стратегія визначає динаміку розвитку галузі спиртової промисловості України, виходячи з підвищення добробуту населення країни, досягнення продовольчої безпеки держави за рахунок раціонального використання сировинних та енергетичних ресурсів, збереження і поліпшення екологічного середовища в промислових зонах підприємств цієї галузі, враховує сформовані останніми роками позитивні і негативні зміни в макроекономічній політиці і соціально-економічне становище аграрного сектору економіки, посилення впливу на нього процесів, що відбуваються на світових агропродовольчих ринках, входження України на європейський ринок і розвиток інтеграційних процесів в європейському просторі та просторі країн СНД, яких не можна позбавляти статусу потенціальних ринків збуту спиртовмісної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики основ побудови стратегії розвитку галузі спиртової промисловості України розглядає низка науковців. Серед них слід назвати таких, як Г. Калетнік [1], О. Пащенко [2], О. Шаманська [3]. Узагальнення здобутків вчених-економістів дає можливість зробити висновок, що основи побудови стратегії розвитку галузі спиртової промисловості базуються на нормативно-правовому забезпеченні та на інноваційних технологіях.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нині для ефективного розвитку галузі спиртової промисловості України побудова стратегії є необхідною та важливою умовою для її результативного функціонування. Тому пошук пріоритетних напрямів розвитку, визначення основ побудови стратегії цієї галузі

дасть змогу вийти на новий рівень розвитку, що дасть можливість побудувати стратегію, спрямовану на економічний, соціальний та екологічний ефект.

Мета статті полягає у дослідженні основ побудови стратегії розвитку галузі спиртової промисловості України у сучасних умовах, формуванні пропозицій щодо їх використання у процесі розроблення стратегії саме для розвитку галузі спиртової промисловості з урахуванням специфіки галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах постійних економічних змін галузі спиртової промисловості слід звертати значну увагу на розширення та поглиблення досліджень в галузі формування стратегії розвитку. Ефективна стратегія розвитку галузі спиртової промисловості повинна бути гнучкою системою, що буде змінюватись, пристосовуватись до ринкових умов, при цьому виробляти якісну продукцію та забезпечувати загальний розвиток галузі. А розвиток є однією з найважливіших категорій методичного базису стратегічного розвитку. Розвиток для галузі спиртової промисловості розглядається, з одного боку, як такий тип змін, що підвищує ступінь організованості системи, а з іншого – як виділена у складі галузі система, в якій об'єднані інноваційні процеси, що ведуть до кількісних та якісних змін, а також контури її управління на основі зворотних зв'язків, у яких розв'язуються задачі стратегічного управління й запускаються механізми самоорганізації оперативного управління розвитком [2, с. 100].

Стратегія розвитку має бути покликана не тільки створити необхідні умови для вирішення питань модернізації галузі спиртової промисловості України, формування нового технологічного укладу, фінансово-економічних та соціальних проблем, але й сприяти реалізації всього комплексу цілей соціально-економічного розвитку країни на найближчі роки. Метою пропонуваної стратегії розвитку галузі спиртової промисловості є створення організаційно-економічних умов для ефективного соціально спрямованого розвитку спиртового промислового сектору, стабільного забезпечення населення якісною та безпечною вітчизняною спиртовмісною та алкогольною продукцією і промисловості спиртовмісною сировиною технічного призначення, виробництво спиртовмісної та алкогольної продукції з високою доданою вартістю, нарощування обсягів на світовому ринку спиртовмісної продукції.

Під час розроблення стратегії необхідно враховувати зростаючу роль продовольства в умовах глобалізації світової економіки і зумовлене цим зростання цін на продукти харчування (зокрема, алкогольну та спиртовмісну продукцію харчового призначення), що визначається:

– незамінністю продовольства для задоволення найбільш важливих життєвих потреб населення, часткою продовольчих товарів

на споживчому ринку країни, що перевищує 44%, питому вагу витрат населення на продовольство в загальному обсязі витрат на кінцеве споживання, що становить більше 37%, а в групах з низькими доходами досягає 65%, необхідністю забезпечення продовольчої незалежності держави;

– впливом на динаміку цін на продовольчі товари (зокрема, алкогольну та спиртовмісну продукцію харчового призначення), інфляцію, життєвий рівень населення та інші основні макроекономічні показники;

– забезпеченням здоров'я нації (алкогольна продукція українського та іноземного виробництва повинна бути дуже високої якості), зростанням тривалості життя населення і поліпшенням демографічної ситуації в країні;

– впливом на поліпшення навколишнього середовища, зростаючим значенням у формуванні експортного потенціалу України, підвищенні фінансової стійкості економіки держави в умовах гострої економічної та політичної кризи.

Визначено, що розробка стратегії має базуватися на таких методичних положеннях:

– питома вага української спиртової продукції в загальному обсязі сільськогосподарської продукції та в структурі сукупного ВВП країни, визначені Законом України про продовольчу безпеку;

– допустимі норми споживання спиртової продукції (зокрема, спирту та спиртовмісної продукції харчового призначення та алкогольної продукції), що відповідають безпечним вимогам, таким, що не загрожують здоров'ю людини, відповідно до Державних гігієнічних правил і норм «Регламент максимальних рівнів окремих забруднюючих речовин у харчових продуктах» (затверджені Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13 травня 2013 р. № 368);

– перспективні баланси виробництва і споживання основних видів спирту, спиртовмісної та алкогольної продукції, розраховані на основі раціональних норм споживання харчових продуктів, прогнозованої чисельності населення, його доходів і платоспроможного попиту.

При цьому проект стратегії повинен базуватися на положеннях Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів», Закону України «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції», Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закону України «Про стандартизацію», Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», Закону України «Про Митний тариф України», Закону України «Про органічне виробництво»,

Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства», Стратегії соціально-економічного розвитку України до 2020 р., Стратегії розвитку промислового комплексу до 2020 р., Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. (стосовно виробництва біопалива на основі біоетанолу), рекомендованих раціональних нормам споживання харчових продуктів, що відповідають вимогам здорового харчування, а також низки чинних відомчих цільових програм з проблем розвитку агропромислового комплексу країни [5].

Слід зазначити, що цілі стратегії розвитку підприємств спиртової галузі повинні корелювати з цілями сталого розвитку на 2016–2030 рр., прийнятими в кінці 2015 р. рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН на Саміті. За результатами проведеного Саміту, відповідно до офіційного прес-релізу, було зазначено, що в Україні суспільство готове брати участь у розробленні довгострокового стратегічного документа, який визначив би нові цілі сталого розвитку. Цілі сталого розвитку в Україні становитимуть нову систему взаємоузгоджених управлінських заходів за економічним, соціальним та екологічним (природоохоронним) вимірами, спрямовану на формування суспільних відносин на засадах довіри, солідарності, рівності поколінь, безпечного навколишнього середовища [4].

Тобто результати аналізу пакета необхідного нормативно-правового забезпечення, на основі якого доцільно розпочати роботу з розробки проекту стратегії розвитку спиртової промисловості України, показали, що нині пріоритетними видами спирту, спиртовмісної та алкогольної продукції є її високотехнологічні та інноваційні види, такі, як, наприклад, у сфері харчового призначення спирт «Пшенична сльоза», що виробляють структурні підрозділи ДП «Укрспирт», та технічного призначення – біоетанол.

Варто також звернути увагу на відсутність державного фінансування програм розвитку спиртової галузі на основі нарощування виробництва біоетанолу та біопалива. Останні такі програми було розроблені Урядом ще в 2010 р., але теж не знайшли своєї реалізації. Тому отримані результати дослідження говорять про те, що стратегія розвитку спиртової промисловості України обов'язково має містити інноваційну складову, а також має бути розроблений відповідний план її реалізації.

Пропонована модель має інноваційний характер, оскільки заснована на розставленні пріоритетів, пов'язаних з інноваційними напрямками розвитку спиртової галузі – виробництва біоетанолу та біопалива на його основі, а також виробництва «чистих» спиртів (зокрема, спирту «Пшенична сльоза»).

Модель сформована за системним підходом, а саме виокремлено головні складові розвитку галузі спиртової промисловості, такі як інноваційна, технологічна, нормативно-правова, соці-

альна та маркетингова. Слід зазначити, що між зазначеними складовими розвитку спиртової промислової галузі існує істотний причинно-наслідковий зв'язок (рис. 1).

Це має підвищити конкурентоспроможність українського спирту, спиртової та алкогольної продукції, що створить певний поштовх для подолання бар'єрів входження у перспективні європейські ринкові спиртові ниші. Планується провести реалізацію стратегії у два основні етапи. Враховуючи комплексний характер взаємодії складових розвитку галузі (рис. 1), етапи було розроблено відповідно до сутності запропонованих складових. Етапи реалізації стратегії наведено у вигляді схеми на рис. 2.

Результати розробки послідовності реалізації стратегії, висвітлені на рис. 2, обумовлені тим, що інноваційний розвиток галузі спиртової промисловості в Україні в 2017–2025 рр. передбачається здійснити в 2 етапи, які обумовлені розвитком агропромислового (виробництво натуральних сировинних ресурсів для виробництва інноваційних видів спирту харчового призначення – «Пшеничної сльози», а також нехарчового призначення – біоетанолу) та паливно-енергетичного (в рамках Енергетичної стратегії, прийнятої Урядом в 2015 р., що передбачає збільшення виробництва біоетанолу для виробництва екологічних видів палива – біодизелю тощо) комплексів загалом та можливістю залучення інвестицій у модернізацію спиртової промисловості, бюджетних витрат на НДДКР. Строк реалізації стратегії: 2017–2025 рр.

- 2017–2020 рр. – перший етап;
- 2021–2025 рр. – другий етап.

Послідовність вирішення задач визначається зовнішніми факторами, що впливають на паливно-енергетичний комплекс і харчову та переробну промисловість загалом, а також окремо на галузь спиртової промисловості. У середньостроковий період до основних з них слід віднести:

- тривалу політичну та фінансово-економічну кризу, пов'язану з окупацією Росією східних територій України, де була розташована чимала територія площ агропромислового комплексу, замінування значних площ сільськогосподарських угідь, розташованих на прифронтових територіях; загалом це створює бюджетні обмеження на надання галузевої державної підтримки;
- початок євроінтергаційного процесу, розвиток торговельно-економічних відносин «Україна – ЄС»;
- демонополізаційну реформу у спиртовій галузі;
- жорсткість контролю за забруднення навколишнього середовища, якість виробленої продукції;
- очікувану нову технологічну інноваційну хвилю у провідних країнах світу, пов'язану з поширенням нових технологій, що якісно змі-

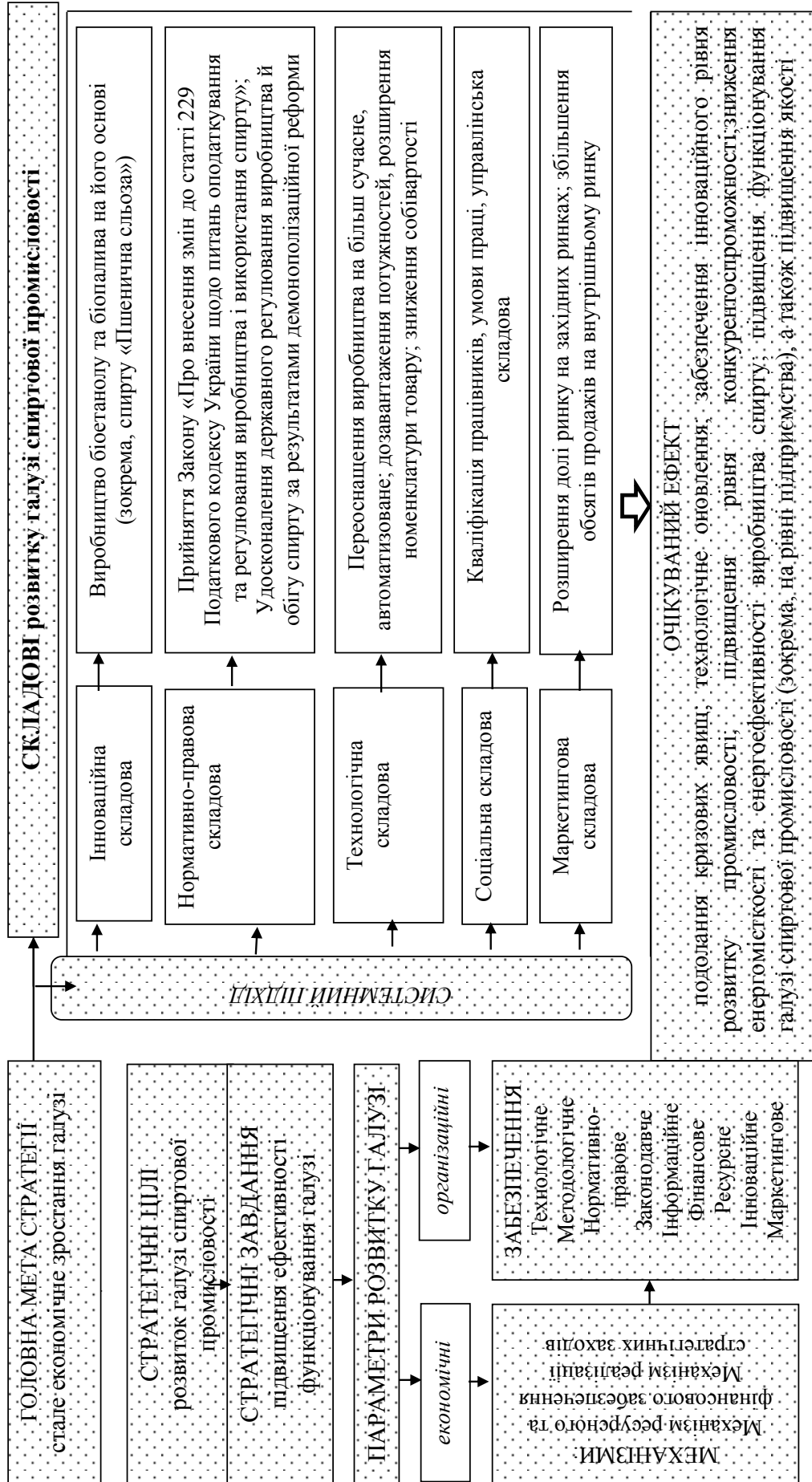

Рис. 1. Модель стратегії розвитку галузі спиртової промисловості України

Джерело: власна розробка автора

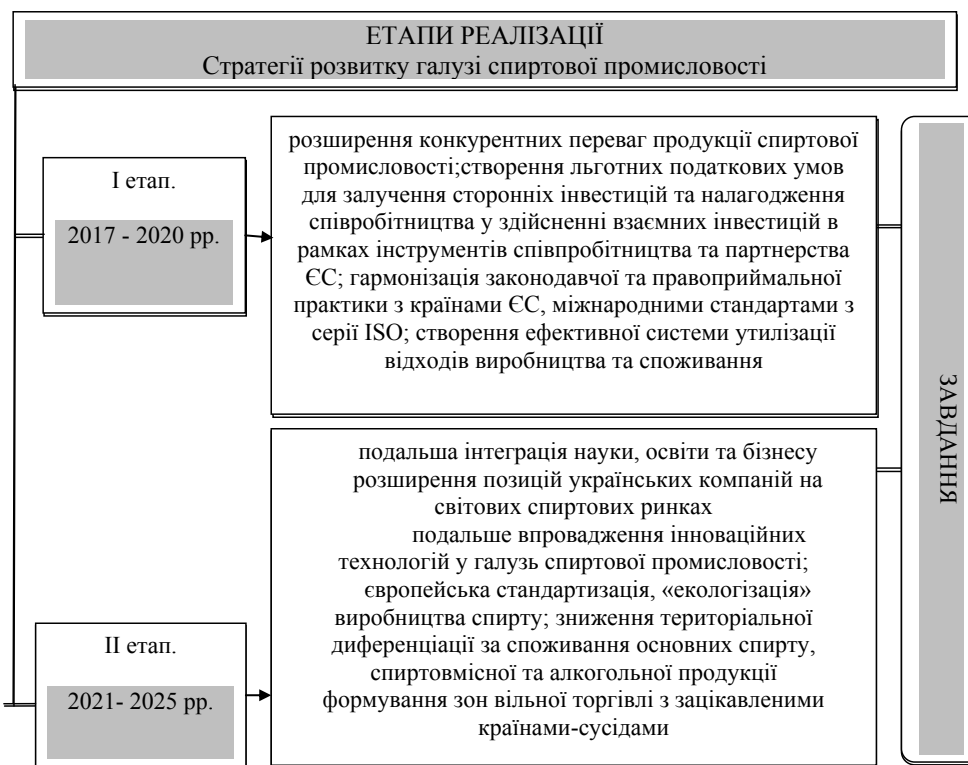

Рис. 2. Етапи і завдання реалізації стратегії розвитку галузі спиртової промисловості

Джерело: розробка автора

нують властивості товарів, які випускаються, зокрема у галузі спиртової промисловості.

У цих умовах в перші 4 роки (2017–2020 рр.) повинні бути вирішені такі завдання:

- розширення конкурентних переваг продукції спиртової промисловості (відповідно до інноваційної складової Стратегії – інноваційних високоекологічних видів спирту етилового харчового призначення та біоетанолу), що вимагають великих капітальних витрат;

- створення пільгових податкових умов для залучення сторонніх інвестицій та налагодження співробітництва у здійсненні взаємних інвестицій в рамках інструментів співробітництва та партнерства ЄС, формування економічних інститутів, стимулюючих підприємницьку та інвестиційну активність, зокрема в національних інноваційних системах;

- гармонізація законодавчої та правоприймальної практики з країнами ЄС, міжнародними стандартами з серії ISO, розробка екологічних стандартів виробництва спирту, спиртовмісної та алкогольної продукції;

- створення ефективної системи утилізації відходів виробництва та споживання;

- відновлення системи підготовки кадрів середнього та нижчого рівнів, здатних управляти сучасними інноваційними технологічними процесами в галузі виробництва спирту.

Вирішення цих задач створює основу для початку переходу до нового технологічного

укладу з використанням ресурсозбереження біо- та нанотехнологій, розширення диверсифікації виробництва та дотримання нових вимог екологічного законодавства. В Україні наявні всі природно-економічні умови для виробництва та реалізації біопалива, а саме земельні ресурси, науковий, технічний і кадровий потенціал, діяльність законодавчо-правових актів розвитку ринку біопалив. Працюють близько 42 спиртових заводів, внутрішні потреби у спирті для виготовлення лікєро-горілчанних виробів повністю задовольняються, хоча працюють вони на 30% своїх загальних потужностей. Однак реконструкцію для випуску біоетанолу здійснює мала кількість спиртових заводів, таким чином, галузь спиртової промисловості має неабиякий потенціал для ефективного розвитку [1, с. 31].

У зв'язку з цим на другому етапі (2021–2025 рр.) будуть вирішені такі завдання:

- подальше впровадження інноваційних технологій у галузь спиртової промисловості;

- подальша інтеграція науки, освіти та бізнесу (створення проектів, розробка програм співробітництва державного сектору та бізнес-сектору у виробництві та реалізації спирту та спиртової продукції);

- розширення позицій українських компаній на світових спиртових ринках зі створенням таким чином необхідних умов для економічного зростання;

- забезпечення інтенсивної технічної модернізації виробництва на базі ресурсозбереження екологічно безпечних технологій (зокрема, в енергетичному секторі – виробництві видів екологічного палива на основі біоетанолу);

- формування зон вільної торгівлі із зацікавленими країнами-сусідами в євразійському просторі, зі світовими економічними центрами, розширення участі в регіональних організаціях ЄС та Азіатсько-Тихоокеанського регіону;

- зниження територіальної диференціації за споживання основних спиртових продуктів, спиртовмісної та алкогольної продукції, а також дотримання їх до рівня раціональних норм споживання [3].

Позитивні результати реалізації заходів, передбачених пропонованою Стратегією розвитку спиртової промисловості, є базисом за для розширення долі ринку на західних ринках та, власне, збільшення обсягів продажів на внутрішньому ринку. Зрештою, це має забезпечити здійснення найбільш очікуваних результатів, таких як подолання кризових явищ в спиртовій промисловості, технологічне оновлення підприємств, забезпечення інноваційного рівня розвитку національної спиртової промислової галузі, підвищення рівня конкурентоспроможності українського спирту, спиртової та алкогольної продукції, зниження енергомісткості та енергоефективності виробництва спирту, а також досягнення головної мети, яка полягає у забезпеченні сталого економічного зростання промислової спиртової галузі країни.

Щодо ефективності реалізації пропонованого в роботі Проекту стратегії необхідно виділити такі позитивні очікувані ефекти:

- досягнення ефектів антикризового менеджменту в управлінні підприємствами ДП «Укрспирт», які мають забезпечити подолання кризових явищ, що перешкоджають стабільному розвитку галузі;

- технологічне оновлення спиртових підприємств, що демонстрували негативні результати діяльності протягом багатьох років до 2025 р. включно;

- забезпечення інноваційного рівня розвитку промисловості за рахунок включення до проекту Стратегії інноваційної складової, що має містити проекти та концепції з реструктуризації і технічного переоснащення підприємств спиртової галузі;

- трансформаційні та інституційні перетворення державних спиртових заводів у контексті демонополізаційної та приватизаційної реформ;

- збільшення обсягу виробництва та реалізації спирту (зокрема, нового виду спирту – «Пшенична сльоза», який виробляють підприємства ДП «Укрспирт» на основі натуральної пшениці та інноваційних технологій, що дають змогу нівелювати побічні дії для людини під час його споживання);

- підвищення рівня конкурентоспроможності спиртової та алкогольної продукції, виро-

бленої українськими підприємствами, на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- забезпечення зростання частки інноваційно активних спиртових підприємств та частки інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої спиртової продукції, що дасть можливість значно покращити забезпечення зростаючих потреб економіки в сучасних видах спирту, спиртових продуктів для різних галузей промисловості та суспільства;

- зниження енергомісткості та енергоефективності виробництва спирту.

Таким чином, розвиток після 2017 р. буде спрямований на закріплення провідних позицій України на європейському та світовому просторі, перетворення інновацій у провідний фактор економічного зростання та формування збалансованої структури галузі спиртової промисловості. До 2020–2025 рр. накопичений потенціал технологій та інвестицій, який відповідає промислово розвинутих країнам, визначить збереження тенденцій сталого розвитку галузі спиртової промисловості з опорою на інноваційний вектор розвитку як основну рушійну силу економічного зростання.

Висновки. Враховуючи специфіку виробництва продукції галузі спиртової промисловості, слід сказати, що особливе місце у виробничому процесі посідає підвищення якості продукції. Підвищення якості продукції підприємств галузі спиртової промисловості забезпечить, по-перше, зростання економічної ефективності всієї діяльності галузі, по-друге, повніше задоволення попиту споживачів, а також сприятиме формуванню іміджу галузі, що спричинить подальший розвиток галузі в майбутньому. Так, важливим та ефективним напрямом підвищення якості продукції є поліпшення стандартизації, адже саме стандарти та технічні умови відображають сучасні вимоги до технічного рівня та інших якісних характеристик виробів; тенденції розвитку науки і техніки; а також підвищення рівня технічної оснащеності виробництва, що також вагомо впливатиме на якість продукції.

Одним із напрямів побудови стратегії економічного розвитку галузі спиртової промисловості є оптимальне планування виробничої програми, що враховує поточний стан виробництва у вигляді рівня його ефективності і максимальних виробничих потужностей. Це дасть змогу ефективно визначити виробничу стратегію підприємств галузі шляхом розширення ефективних чи перепрофілювання малоефективних виробничих підприємств галузі спиртової промисловості з урахуванням технологічних та вартісних змін.

Галузь спиртової промисловості не може досягнути розвитку, якщо не буде чітко формувати стратегію свого розвитку на перспективу, потрібно постійно збирати інформацію про стан цільових ринків, становище на них конкурентів, а також про власні перспективи й можли-

вості. Ефективна стратегія розвитку передбачає кваліфіковане управління галуззю спиртової промисловості; наявність фахівців, здатних виконувати функції планування й прогнозування необхідної кількості та складу ресурсів; визначення напрямів їх використання; організацію, координацію та аналіз фінансової, технологічної, управлінської, маркетингової та інноваційної складових.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Калетнік Г. Економіка виробництва біопалива в Україні та забезпечення продовольчої безпеки / Г. Калетнік // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 30–35.
2. Пащенко О. Стратегічне управління розвитком підприємства / О. Пащенко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. – Т. 2. – С. 99–103.
3. Шаманська О. Інноваційна діяльність підприємств України: проблеми сьогодення та перспективи розвитку / О. Шаманська, В. Олійник // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>.
4. Цілі сталого розвитку 2016–2030 / UN Ukraine [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.
5. REMAP – 2030. Перспективи розвитку відновлюваної енергетики в Україні до 2030 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://saee.gov.ua/sites/default/files/UKR%20IRENA%20REMAP%20_%202015.pdf.